

מדינת ישראל
משרד החינוך
המינהל הפדגוגי
השרות הפסיכולוגי ייעוצי
אגף פסיכולוגיה

רח' דבורה הנביאה 2, ירושלים 9100201 טל: 02/5603249, 02/5603251 פקס: 02/5603256
www.education.gov.il/shefi

עבודת הפסיכולוג החינוכי

במגזר החרדי:

קוים מנחים

נכתב ע"י

חברי הפורום של הפסיכולוגים החינוכיים העובדים במגזר החרדי

נעמי ספיר-יו"ר הפורום, דבי גרבר, חנה גריובר, ענבל יפה, שמואל מייברג, דר' פייגי סורוצקין, נאוה רזנבאום, רחל קיגל, ישי שליף, דר' ציפי שני

כסלו תשע"ד

דצמבר 2013

עבודת הפסיכולוג החינוכי במגזר החרדי: קוים מנחים

מסמך זה הינו תוצר עבודת הפורום של עבודת הפסיכולוגים החינוכיים במגזר החרדי של אגף פסיכולוגיה בשפ"י, ומתייחס להיבטים המקצועיים במתן שירותים פסיכולוגיים לציבור החרדי. הפורום הוקם לפני כשני עשורים ובמסמך מובאות תובנות והתייחסויות בהקשר של העבודה הייחודית עם המגזר החרדי.

מטרות המסמך :

- א. לשפוך אור על הצרכים הייחודיים של מערכת החינוך החרדית.
- ב. להדגיש את ההיבטים הייחודיים של עבודה פסיכולוגית רב תרבותית בכלל.
- ג. להדגים את ההיבטים האלו במסגרת העבודה במוסדות החינוך של המגזר החרדי.
- ד. להתייחס למוקדי קונפליקט אפשריים על מנת ליצור הבנה, להקל על תהליך בניית האמון ולממש אופנויות מקצועיות מותאמות למגזר החרדי.

במסמך מספר סעיפים:

1. הקדמה.
2. הפן הרב תרבותי בעבודת הפסיכולוג החינוכי, על בסיס תפיסה פסיכולוגית בין תרבותית.
3. עבודת הפסיכולוג במגזר החרדי- הבנות, ויישומים בשטח.

1. הקדמה

השירות הפסיכולוגי החינוכי ניתן ע"י הרשות המקומית למערכת החינוך ברשות, וממומן ברובו ע"י שפ"י במשרד החינוך ובתוספת הרשות המקומית.

מדיניות הפעלת השירות הפסיכולוגי חינוכי (שפ"ח) מנוסחת כיום בחוזר מנכ"ל "מתווה השירות הפסיכולוגי החינוכי" (תש"ע), המשותף למשרד החינוך ולשלטון המקומי. אגף פסיכולוגיה בשפ"י מתווה את מדיניות עבודת השפ"ח, קובע נהלים וסטנדרטים לעבודה מקצועית, בכפוף לחוקים, לחוזרי מנכ"ל, נהלים, וקוד האתיקה של הפסיכולוגים, המחייבים את העוסק בפסיכולוגיה. שפ"י גם מספק תשתית הכשרה, הדרכה והשתלמויות.

"ייעודו של השירות הפסיכולוגי-ייעוצי (שפ"י) בישראל, הוא לקדם את רווחתם ובריאותם הנפשית של כלל התלמידים במערכת החינוך. יעד זה מתממש בעבודת השירותים הפסיכולוגיים-חינוכיים ברמת מערכת החינוך והקהילה, הפרט והמשפחה, בעתות שגרה ובחירום". (מתווה השירות הפסיכולוגי, חוזר מנכ"ל תש"ע).

"מתווה השירות הפסיכולוגי חינוכי" מתייחס לצרכי אוכלוסייה שונים, לרב תרבותיות, למאפייני רשויות שונות, למגוון מסגרות חינוכיות, ולהבדלים באחוזי כיסוי של תקינה. יוצא מכך, שעבודת

השירות הפסיכולוגי חינוכי מיועדת לכלל באי מערכת החינוך: תלמידים, הורים ומשפחות, צוותים חינוכיים וגורמים רב מקצועיים התומכים במסגרות החינוך. נגישותם של הפסיכולוגים החינוכיים כגורמי בריאות ורווחה נפשית במערכת החינוכית, מדגישה את הסיכוי לאפשר לתלמידים, להוריהם, ולצוותי החינוך, שירות פסיכולוגי חינוכי בצמתי דרך במהלך התפתחות התלמידים, ובעיקר בשלבים המוקדמים של התפתחות זו. בכך מתאפשרות קרבה ונגישות של השפ"ח לילד, למשפחתו ולקהילה בה גדל.

2. רב תרבותיות

בקוד האתי של הסתדרות הפסיכולוגים (2004) מופיע סעיף המתייחס למקצועיותו של הפסיכולוג בהיבט הרב-תרבותי (סעיף 2.2 "דרישות מיומנות מקצועית, סעיף ה'): "כאשר ידע מקצועי או מדעי קובע שהכרת מאפיינים ייחודיים של לקוחות כגון: גיל, מין, מגדר, מוצא אתני או לאומי, אמונה דתית או אידיאולוגית, ערכים, עמדה פוליטית, תרבות, נטייה מינית, נכות, לקויות שונות, שפה, מצב סוציו-אקונומי וכד', חיוניים למתן שירות יעיל או למחקר, הפסיכולוגים ירכשו את ההכשרה ואת האימון הנחוצים כדי להבטיח את טיב השירות או יפנו את הלקוח למומחה מתאים."

ה-APA (American Psychology Association) (2003) חיברה מסמך המעניק הנחיות לעבודת הפסיכולוג בהקשר הרב תרבותי. הנחיות אלו מבוססות ומהוות הרחבה של כללי האתיקה שהובאו לעיל. ההתנהלות האתית של פסיכולוגים מתחזקת על ידי ראייה, הכרה והבנה של ההבדלים באמונות והנהגות שנוצרות מהחיברות וההשתייכות של קבוצות תרבותיות שונות וחיברות היחיד כמבוססת על מורשת תרבותית. להלן מספר הנחיות המובאות במסמך הנ"ל:

- א. אנו מעודדים פסיכולוגים להכיר באפשרות שעמדות ואמונות שלהם עצמם, עשויות להשפיע על התפיסות והאינטראקציות שלהם עם יחידים השונים מהם.
- ב. אנו מעודדים פסיכולוגים להכיר בחשיבות של רגישות רב תרבותית, ידע והבנה כלפי יחידים שונים מבחינה (תרבותית).
- ג. יש לצפות מפסיכולוג שחונך בעולם תרבותי אחד, שיתאים את ארגז הכלים שלו, לתרבות בה עובד.

(המסמך במלואו בתרגום עברי ובמקור האנגלי מובא בספר בעריכתו של וויל ג. פסיכולוגיה חינוכית בחברה רב תרבותית (תשס"ח))

כניסתו של פסיכולוג מהשפ"ח למסגרת חינוכית, מהווה כניסה לטריטוריה של מקבל השרות שפעמים רבות היא בעלת היבטים תרבותיים שונים מאלה איתם הפסיכולוג מגיע. הפסיכולוג החינוכי, שהכשרתו ודרך עבודתו היא תוצר תרבות מערבית מודרנית, חייב להתאים את דרך עבודתו לכל מי שאינו חלק מתרבות זו. כך, על מנת לקדם עבודה פסיכולוגית

עבודת הפסיכולוג החינוכי במגזר החרדי: קוים מנחים

משמעותית באוכלוסיה השונה, חשוב לזהות מחד, את נקודת המפגש בין סולמות ערכיים, ומאידך את הנקודות שעלולות לפחות להראות כמתנגשות. רגישויות אלו נדרשות בכל עבודה עם אוכלוסיות מתרבות שונה. הן אוכלוסיות הרוצות להטמע באוכלוסיה הכללית כגון עולים (שנה) והן אוכלוסיות הרוצות לשמור על מאפייניהם הייחודיים כגון החרדים.

3. פסיכולוגיה חינוכית בהקשר רב תרבותי - המגזר החרדי

א. מאפיינים כלליים של מערכת החינוך החרדית

קיימת כיום שונות רבה בין מגוון הקהילות במגזר החרדי. הדברים המובאים במסמך זה, נאמרים בהכללה, והמציאות מגוונת יותר: יש הבדלים בין קהילות מהזרם החסידי והליטאי, בין הספרדים לאשכנזים, ו/או בין חרדים מלידה לאלו שהם בעלי תשובה. רוב התלמידים משתייכים למשפחות מהמגזר החרדי, ותכני הלימוד וההתנהגות הם בהתאם להשקפת העולם של הקהילה אליה הם שייכים.

מבנה המערכת

- מערכת החינוך החרדית פועלת בשתי דרגות של עצמאות, על בסיס רמות ההרשאה של משרד החינוך:

1. החינוך המוכר שאינו רשמי (מוכש"ר), הכולל את החינוך העצמאי, רשת "מעין החינוך התורני" ועוד.

2. מעמד "פטור": מסגרות חינוך בהנהלת עמותות פרטיות, בעיקר מכינות (גני ילדים לבנים לגילאי 4-5), ותלמודי תורה. לבנות אין כמעט מוסדות פטור.

לרמות ההרשאה השונות, יש ביטוי מעשי באופני התקצוב שלהן, ובהבדלים בהיקף הזיקה לתכני הלימוד הנדרשים ע"י משרד החינוך (לימודי הליב"ה- לימודי יסוד בחינוך הממלכתי). מכאן נגזרת גם השונות ברמת העצמאות שלהן כלפי הפיקוח של משרד החינוך והוראות מנכ"ל השונות.

מוסדות המוכש"ר מפוקחות באופן ישיר ע"י מפקחים ממשרד החינוך, בנוסף למפקחים פנימיים שיש בכל בעלות או מערכת חינוכית (למשל חינוך עצמאי או מעין החינוך התורני).

מוסדות ה"פטור" אינם מחויבים לתכנית הליב"ה, מתוקצבים חלקית ע"י משרד החינוך, כאשר הבעלות דואגת לתשתית הכלכלית ולתכני הלימוד.

למרות הפיקוח המוגבר בתלמודי תורה השייכים למוכש"ר, תוכן הלימודים מאוד דומה, והשקפת החיים של התלמידים ומוריהם דומה לאלה במסגרות ה"פטור".

ישנם תלמודי תורה המתחילים את דרכם במעמד אחד ובהמשך משנים מעמד זה.

- יש להבחין בין בתי ספר לבין תלמודי תורה. בתי ספר הן של הבנים והן של הבנות פועלים ובנויים בדומה מאוד לבתי ספר ממלכתיים מבחינת זמן הלמידה, אורך שעורים, הכשרת המורים וכו'. תלמודי התורה הם מערכות חינוך לבנים הקיימים בעיקר במוסדות הפטור, פועלים ובנויים אחרת (בהמשך, בסעיף "תוכן הלימודים" נפרט את ההבדלים מערכות חינוכיות אלו).
- במערכות החינוך החרדיות בכלל ובאלו שהינן מוסדות פטור בפרט ישנם תשלומי הורים הרבה יותר משמעותיים מאשר במערכות הממלכתיות. אלו מערכות כלכליות עצמאיות החייבות מימון מההורים כדי להתקיים.
- תפקיד המנהל, בעיקר במסגרות החינוך לבנים, הוא אדמיניסטרטיבי בעיקרו. קיימת בתוך התלמוד תורה דמות של מנהל חינוכי, הנקרא "מפקח" (ולפעמים "משגיח"). בין תפקידיו, טפול בבעיות משמעת, אחריות על הרמה הרוחנית של ביה"ס, אחריות על קשר בין הורים למורים וכו'. יש לעיתים מפקחים המשמשים כעין יועץ חינוכי במערכת. לעומת זאת, אצל הבנות, המנהלת היא מנהלת כוללת. לרוב המסגרות (בנים ובנות) ישנה דמות רבנית אליה נשמעים בכל שאלה חינוכית, או השקפתית, אליה כפוף גם המנהל. בחלק מהמוסדות יש גם רב שהוא המנהיג הרוחני של ביה"ס וחלק מההכרעות לגבי קבלת תלמידות או הכנסת תכנית ייחודית נעשות תוך התייעצות איתו.
- צוות ההוראה- בגנים של הבנים הצעירים לחלקם יש גננת ו"רב" או "מלמד" לנושאי "קודש" ולגנים אחרים- "חידר" יש גנן. לבנות יש גננות. החל מגיל 5 רק גברים מלמדים את הבנים ורק נשים את הבנות. בחלק קטן מתלמודי התורה, היותר "ליברלים" יכולה להיות גם מחנכת כיתת חינוך מיוחד, מורת שילוב או יועצת לבנים עד גיל 9.
- יש הקפדה על הפרדה בין בנים לבנות, כבר מגיל הגן.

תוכן הלימודים

- כפי שנאמר לעיל יש להבחין בין בתי ספר לתלמודי תורה. הבנות לומדות רובן בבתי ספר והבנים ברובם לומדים בתלמודי תורה (שרובם מוסדות פטור). תלמודי התורה קובעים לעצמם את תכנית הלימודים, עם דגש דומיננטי של לימודי קודש ומינימום ללימודי חול, ואילו בבתי הספר לומדים על בסיס תכנית הליב"ה.
- לימוד הקריאה אצל הבנים מתחיל בגיל 3 שנים, כדי לאפשר תפילה מתוך סידור, וחשיפה ללימוד החומש (תורה). לימוד החומש מתוך הכתוב מתחיל רק בכיתה א', אחרי שגומרים לרכוש קריאה. ואילו הבנות לומדות קריאה בדומה למקובל בחינוך הממלכתי.

- הבנים לומדים מכתות ג'- ד' עד שעות אחה"צ המאוחרות ולימודי החול נלמדים אחה"צ. אצל הבנות יש פחות לימודי קודש כך שהחלוקה פחות בולטת.
- תחומי הידע במה שמכונה "לימודי קודש" (תורה, נביא דינים אצל הבנות, משנה וגמרא, תורה והלכה אצל הבנים), תופסים מקום של חשיבות רבה יותר מלימודים כלליים.
- לימודי החול מצטמצמים ככל שגילים של התלמידים עולה ועד לכתה ח'. לאחר כיתה ח' הבנים לומדים בישיבות קטנות ואז נפסקים לימודי החול לגמרי. אצל הבנות יש פחות "לימודי קודש" מאשר אצל הבנים ויותר "לימודי חול" והאחרונים נלמדים עד סוף התיכון. גם נושאי "לימודי הקודש" הם שונים והכוונתם היא יותר לצרכי שימוש מעשי בהנהגת הבית והחינוך לילדים בהמשך הדרך. אין לימודי גמרא לבנות בעוד אלו תופסים את המקום המרכזי אצל הבנים. גם רכישת שפה זרה נוספת, אנגלית קיימת אצל הבנות. רוב הבנות מסיימות תיכון עם תעודה חלופית ממכון סאלד ובחלק מהתיכונים עם תעודת בגרות.

חינוך וקהילה

- המסגרות החרדיות רואות את עצמן כמוסדות המחנכים לאורח חיים תורני, ועל כן תקנוני ביה"ס בד"כ כוללים חוקים המתייחסים למגוון רחב מאוד של נושאים הן בבית הספר והן בבית. הם מתייחסים לשמירת מצוות, התנהגות הולמת וצנועה, קודי לבוש, ואיסור על השתתפות בחוגים שאינם מפקחים ע"י הצוות החינוכי של ביה"ס. יש איסור מוחלט על שימוש במחשב ואינטרנט, כמו גם מכשיר סלולארי אלא אם כן הוא "כשר": משמש כטלפון בלבד. קיימת התנגדות נחרצת להתערבות חיצונית, לא דתית, בתכנים הנלמדים, או בכללים הנקבעים לשמירת אורח חיים חרדי.
- בגלל הקווים החינוכיים של המסגרות והשתייכותם לקהילות ספציפיות ישנה התניה של רמת שמירת כללים מסוימים של משפחת התלמיד ככרטיס כניסה למסגרת החינוכית הספציפית.
- ההקפדה הן המערכתית והן החינוכית על עצמאות של מסגרות החינוך מתוך תפיסות אידיאולוגיות גורמת לחששות מכניסתו של גורם זר שאינו משתייך למגזר החרדי על פלגיו השונים כדוגמת הפסיכולוג.

ב. מאפיינים של פסיכולוגיה חינוכית רב תרבותית במגזר החרדי:

העבודה הפסיכולוגית-חינוכית מהווה דגם ייחודי לשירות טיפולי הניתן לרוב בטריטוריה של מקבל השרות. כתוצאה מכך, כבכל עבודתו הפסיכולוגית, יש לנסות ולמנף את נקודות המפגש כדי להתגבר על המכשלות בנקודות המתנגשות. עם זאת, המושג "בריאות נפש" והפניה למוסדות בריאות הנפש איננו מושג חדש לצבור המקיים תורה ומצוות. בעבר, וגם היום, רבנים ואדמו"רים עומדים לרשות הצבור החש מועקה נפשית. הרבה מהתיאוריות הפסיכולוגיות המודרניות, מיושמות ויושמו בעבר, כאשר רבנים נדרשו לתת מענה לצרכים רגשיים והתנהגותיים של אנשים בקהילה. ההתנגדות לפסיכולוגיה מודרנית איננה עקרונית, אלא במידה והיא נתפסת כסותרת את אורח החיים התורני.

כפסיכולוגים חינוכיים, אנחנו מאמינים שביכולתנו לתרום גם לבאי מוסדות החינוך המתנהלים באורח חיים תורני. זאת תוך התאמה לאורח חיים זה וע"י כך לקדם "את רוחותם ובריאותם הנפשית..." (מתוך המתווה תש"ע) של תלמידי המערכות החרדיות. יש להקדיש זמן ומאמץ כדי לאפשר לפסיכולוג להיות גשר בין שני העולמות.

כאשר הפסיכולוג מכיר את הקודים התרבותיים של המגזר, מורכבות המפגש פוחתת. אמנם, חשדנות וקושי באמון יכולים להיווצר בכל מפגש בין פסיכולוג ומקבל שרות מעולם תרבותי שונה, אבל נראה, שההכרה של הפסיכולוג בקיומם של ההבדלים בין העולמות השונים, יכולה להגביר את הצלחת התערבותו של הפסיכולוג.

במפגש זה, יתכן שמקבל השרות החרדי, יתפוס את הפסיכולוג, גם זה הקרוב לעולמו (חרדי או דתי), כמייצג משהו אחר וזר, ויראה כחובתו כחרדי, לבחון עד כמה שני העולמות הללו משתלבים או סותרים.

לסיכום, ככל שהמודעות של הפסיכולוג להבדלים האלו תגדל והוא יחוש אחריות להתאים את צעדיו ברגישות למקומו של מקבל השרות החרדי, תתרחב האפשרות למפגש משמעותי פורה. במקום חשדנות ואמביוולנטיות שעלולה להיווצר אצל מקבל השרות החרדי, וכתוצאה מכך תחושת התרחקות ודחייה של העזרה שהפסיכולוג מציע, תצמח הזדמנות לבנות תהליך מקצועי מיטבי.

ג. דוגמאות מאפיינות להבדלי תרבות:

1. **מידע אישי על הפסיכולוג:** בתרבות החרדית, בסיס חשוב לכל עסקה או מפגש

משמעותי (מידות ועד שידוך), הוא לדעת מי האדם, היכן צמח, ומה המגזר המדויק וייחוסו. מידע זה חשוב לאדם החרדי כדי לבנות אמון ולהרגיש בטוח למסור מידע.

בתפיסת השירות המקצועי של הפסיכולוג המגיע לעבודה בבית"ס/בגן, הוא מגיע כאיש מקצוע, כאשר החלק של חייו האישיים הוא פרטי, ולא חלק מהשיתוף הנדרש לצורך

בניית האמון בו. שאלות אישיות של מנהל ביה"ס את הפסיכולוג, לעיתים ייתפסו כחדירה לרשות הפרט, שאין לה מקום.

ההבנה שמדובר במאפיין תרבותי ולא כאקט חודרני עשויה לעזור למיתון הרגישות ולקדם את המפגש.

2. מידע אישי על מקבל השרות העברת מידע רלוונטי על מקבל השרות מהגורם המפנה, במיוחד רגיש ו/או שלילי, יכולה להחשב כרכילות ולשון הרע באוכלוסיה החרדית. לכן יכולה להיות רתיעה ממסירת מידע אישי על תלמידים ו/או משפחותיהם. כמו כן, גם המשפחות עצמן יכולות להירתע ממסירת מידע.

הסברת התועלת שבמסירת המידע הרלוונט לצורך ההתערבות וההקפדה על שמירה על הסודיות המקצועית תקל על מסירתו, כיוון שלפי ההלכה במקרה זה הדבר מותר.

3. אופן הפנייה: איך פונים ליושב מולך, בשם פרטי או בתואר מקדים?

בעולם החרדי יש יותר הקפדה על פורמאליות, ומאחוריה מערכת ערכים משמעותית: לסמכות רבנית, מקצועית, או היררכית; גבר לאישה, או להיפך; צעיר למבוגר ממנו יפנו אך ורק בגוף שלישי. המורים / מורות מכנים את המנהל בתואר "רב" או רק "המנהל". המורות מכנות אחת השנייה "המורה... (שמה)", ובוודאי כך יפנו התלמידים אל כל מבוגר.

יש מקומות שפונים בלשון רבים גם כאשר מדובר באדם בודד: למשל: "...מתי אתם חושבים שנוכל להיפגש לדיון?", כשאלה לפסיכולוג.

ניתן לבדוק עם אלו איתם משוחחים, איך שותפינו לשיחה היו מעדיפים שנפנה אליהם בשם ישיר או בלשון רבים.

4. מקור הסמכות: בעולם החרדי התרבות מייצגת כיוון יותר פטרנליסטי לבעל תואר, רב או איש מקצוע, יש אמירה, שהיא בעלת תוקף ומשקל רב יותר. יש לה קדימות, ויש גם היררכיה של קדימויות, אשר בראשה עומד בד"כ הרב. צעיר בתחום אינו יכול לומר פעמים רבות משהו הסותר את עמדת הבוגר בתחום. כך למשל גננת צעירה תתקשה מאוד לדווח להורים ממשפחה מכובדת ומבוגרת בקהילה על קשיי בתם. כמו כן, מקובל מאוד להתייעץ בשאלות מהותיות עם הסמכות הרבנית. הרבנים מתייחסים לאופן השאלה ולמידע המובא בפניהם. על כן חשוב לצייד את הפונים לרב בחוות דעת או מסמכים רלוונטיים להתייעצות עם הרב.

5. מגדר: מעמד האישה מול הגבר הוא סוגיה נוספת. בתרבות החרדית לרוב הגבר הוא הדמות הבכירה והמייצגת: הוא יכול לתת לאישה מנדט ייצוגי מול הפסיכולוג, אבל בפורום ציבורי הוא המייצג. אישה לא תדבר במעמד רבנים, אלא אולי מעבר למחיצה. יש לקחת בחשבון שבקהילות רבות לא תתאפשר העברת הרצאה לאבות ע"י פסיכולוגית. כמו כן, בסדנאות להורים יש צורך לקיים הפרדה (ישיבה נפרדת, מחיצה, קבוצות נפרדות לאבות ולאמהות וכו').

בעולם החרדי, המפגש בין גברים לנשים כפוף להגדרות התנהגות מפורטות. למשל, אסור מגע פיזי בין נשים וגברים אפילו לא לחיצת יד; ישנן קהילות ויחידים המקפידים לא להישיר מבט בין גבר לאישה; יש תנאים בהם נאסרה שהות של גבר ואישה בחדר סגור לבד (הלכות "ייחוד" מגדירות תנאים אלו).

6. סיווג אנשים על פי מראה חיצוני: חלק מתהליך השיוך האוטומטי מתייחס לקריטריונים של מראה חיצוני וסגנון לבוש (כיפה סרוגה לעומת כיפה שחורה, כיסוי ראש לעומת פאה, מראה עכשווי לעומת מראה מיושן יותר, אורך החצאית, אורך השרוול, מפתח הצוואר, ועוד..), אשר מסייעים לדעת איך להתייחס: קרי, כמה לשתף, כמה להיות זהיר, מה ואיך לומר. לעיתים הסיווג מקל כי אפשר לדבר יותר בחופשיות למישהו שהוא זר.

7. לבוש: בעולם החרדי נושא הלבוש הן של גברים והן של נשים מאוד מרכזי. ישנם קריטריונים מאד ברורים מה נכון ללבוש כדי לכבד את עצמך ואת האחר. תפקיד מנהל/ת ביה"ס הוא גם לדאוג לכיבוד קוד הלבוש הראוי. למשל, לעיתים המנהלת עשויה להעיר לצוות המורות וגם לפסיכולוגית על מראה חיצוני. מכאן נובעת בדרך כלל הציפייה ובקשה מפסיכולוג בית הספר להתלבש באופן שיהלום את רוח המסגרת. נראה שיהיה נכון לחשוב עם מנהל השרות הפסיכולוגי, איך נענים מצד אחד לבקשת מנהלת ביה"ס, ומצד שני עוזרים לפסיכולוג לשמור על אופן לבוש המתאים לו.

8. התנגדות?! בעולם ממנו מגיע הפסיכולוג, רווחת תפיסת עולם שבה התנגדות לעבודה איתו וחוסר שתוף פעולה עם ההמלצות או הצעות שמביא, מפורשים כעדות לחרדה ומהווים מצע לעבודה פסיכולוגית. בעבודה עם ציבור השונה מאיתנו כגון העבודה עם הציבור החרדי, יש לעיתים קושי להבחין בין התנגדות אידיאולוגית להכנסת איש מקצוע עם השקפת חיים שונה מהערכים של המערכת או המקבל השרות, לבין התנגדות שהיא על רקע פסיכולוגי כגון חרדה או קושי בעשיית שינוי, המוכר מעבודתנו השוטפת.

ד. הצעות לבניית תשתית לכניסה מכוונת יותר למערכת חרדית:

1. עמדת הלומד הזהיר: כניסה ממקום שמעביר את המסר: אני איש/אשת מקצוע עם ידע מקצועי רב, אבל על חרדים חסר לי ידע. "בואו תלמדו אותי", מקלה על הכניסה. אפשר גם להוסיף את הזהירות ולציין: "ייתכן שאגיד משהו לא מתאים, ללא מודעות לכך - תקנו אותי בבקשה".

יש לזכור: אנו נתפסים כסמכות בכל מקרה, למרות השונות, ובעולם החרדי, אין חולקים בגלוי על הסמכות.

2. ידע: חשוב מראש ללמוד ולדעת יותר על המגזר החרדי, על המותר והאסור בו. חלק מהפסיכולוגים הנכנסים לעבוד במסגרת חינוכית חרדית עושים זאת בהתלהבות ובהרבה רצון טוב. לפעמים הצורך לעצור הבעה חופשית של עמדות פסיכולוגיות יכול

ליצור מצבי שחיקה. הדרכה טובה מפסיכולוג מומחה, המבין את הפער התרבותי, ואמפאתי לקושי בעבודה במסגרת השונה ממך, היא חיונית.

3. **חונכות:** במידת האפשר, מומלץ לאפשר תקופת חניכה של פסיכולוג וותיק לפסיכולוג המתחיל את עבודתו בתרבות השונה ממנו, כסיוע נוסף על ההדרכה המקצועית. זה עשוי להקל מאד על תחושות הניכור, החרדה וההדרה שפסיכולוג בלתי מנוסה עלול לחוות.

4. **זיקה לסמכות הרבנית:** יש מקום להשקעת עבודה ומאמץ בהכרות ובניית קשר חיובי בין פסיכולוג ביה"ס/גן, לבין הסמכות הרבנית אליה ביה"ס/גן קשור, בנוסף על בניית האמון והקשר עם מנהל המסגרת החינוכית. חשוב לזכור כי המנהל, אפילו במסגרת חינוכית של "בעלות פרטית" בתוך החינוך שאינו רשמי, אין הוא "בעל בית" בלעדי, מעליו תמיד קיימת סמכות רבנית המשפיעה מאד על קבלת החלטות, מהלכיו, ותפקודו.

5. **נותני שירות:** כפסיכולוגים אנו אמונים על התמודדות עם רגשות פנימיים שלנו. ישנה נטייה טבעית לצפות לקבלה והכרה בידע ובסמכות המקצועית שלנו, ולכן לעיתים יהיה קשה לחוות דחיה או הרחקה ממקבל השרות. עלינו להזכיר לעצמנו שאנו נותני שירות ועלינו חלה החובה המקצועית והאנושית להתאים את עצמנו למקבל השרות בלי ציפייה בהכרח להכרה שלמה של הידע המקצועי שלנו. כפסיכולוגים איננו מצפים להדדיות בקשר. זו לא מערכת שיוויונית של חברות!

לסכום:

במסמך זה הוצגו היבטים והקשרים שונים לעבודתנו המקצועית. הן ההיבטים המערכתיים מתוקף השתייכותנו וכפיפותנו המקצועית לשפ"י, והן ההיבטים התאורטיים בנושא הרב תרבותי. אנו רואים בכתיבת מסמך זה ובהפצתו, צעד משמעותי לקראת בניית מערכי עבודה וסלילת דרך להכשרת לבבות לעבודה עם מסגרות חינוך במגזר החרדי. אנו סבורים, כחברי פורום "עבודה פסיכולוגית במגזר החרדי", שיש בכך לתרום להעשרה של הידע והפרקטיקה הפסיכולוגיים, לשתף בניסיון והידע הפסיכולוגי המצטבר אצלנו, להעשיר את "ארגז הכלים" של הפסיכולוגים בכלל. ויותר מכל, להקל את המפגש בין הפסיכולוג החינוכי והמסגרת החינוכית החרדית. זוהי אחריותנו ושליחותנו המקצועית.

ביבליוגרפיה

מחון לעבודת שפ"י עם אוכלוסיית העולים נדלה ב-26.11.13 מתוך:

<http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Shefi/Meyuchadim/olim/YedaToreti.htm>

מתווה השרות הפסיכולוגי החינוכי, (תש"ע) חוזר מנכ"ל משרד החינוך תש"ע/8(א) נדלה ב-26.11.13 מתוך:

<http://cms.education.gov.il/educationcms/applications/mankal/etsmedorim/3/3-7/horaotkeva/k-2010-8a-3-7-61.htm>

קוד האתיקה המקצועית של הפסיכולוגים בישראל (2004), סעיפים 2.2, 2.6, 7.2 נדלה ב-26.11.13 מתוך: <http://www.psychology.org.il/%D7%A7%D7%95%D7%93-%D7%94%D7%90%D7%AA%D7%99%D7%A7%D7%94>

Guidelines on Multicultural Education, Training, Research, Practice and Organizational Change for Psychologists, (from American Psychologist, 2003, 58, 377-402) (תרגום מופיע בויל. ג. (עורך) (תשס"ח) פסיכולוגיה חינוכית בחברה רב (211-248) (תרבותית. ירושלים: מחלקת הפרסומים, משרד החינוך.

קריאה מומלצת נוספת:

שליף י. ווילנר מ. (תשס"ח). הקמת שפ"ח במגזר החרדי והפעלתו, ד"ר גבי וייל (עורך) פסיכולוגיה חינוכית בחברה רב תרבותית, ירושלים: מחלקת הפרסומים, משרד החינוך (11-22).

וייל ג., דה מלאך נ., כהן ש., ספירו נ. ופישבין ג. (תשס"ח) פסיכולוגיה חינוכית במערכת החינוך החרדי ד"ר גבי וייל (עורך) פסיכולוגיה חינוכית בחברה רב תרבותית, ירושלים: מחלקת הפרסומים, משרד החינוך (23-38).